

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.

Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.

TIMMEREN AAN DE WEG

Onder de aanhangers van het humanisme bestaat nog al eens verschil van mening over de vraag, of het geoorloofd en aanbevelenswaardig is, voor de humanistische levensovertuiging propaganda te maken. De tegenstanders zijn van mening, dat bijvoorbeeld toetreding tot het Humanistisch Verbond een beslissing is, die men niet onder aandrang van buiten zal mogen doen en als het wel gebeurt, van weinig waarde zal blijken te zijn. De voorstanders daarentegen menen, dat propaganda niet betekent, dat men iemand er toe brengt tegen zijn overtuiging een belangrijke stap te doen, maar dat men bewust maakt, wat onbewust aanwezig is. Een gesprek over het humanisme kan er toe leiden, misverstanden op te ruimen of beletselen weg te nemen.

Waar men het echter wel over eens is, is de noodzaak, dat over het humanisme en de humanistische beweging in ruime mate voorlichting wordt gegeven. Dat gebeurt door het uitgeven van een, om de twee weken verschijnend blad, door brochures, door persconferenties en openbare bijeenkomsten. Men heeft hier niet te maken met een geheim genootschap, waarover allerlei geruchten de ronde doen, maar met een geestelijke beweging die in het openbaar optreedt en in het openbaar verantwoording aflegt van haar opvattingen en doeleinden. Verheugend is het daarom, dat naarmate de betekenis van de humanistische beweging toeneemt, ook in de dagbladpers aan deze geestelijke stroming ruimer aandacht besteed wordt. Zo heeft de Gelderlander Pers, een katholieke

perscombinatie, die een aantal dagbladen uitgeeft, thans naast reeds bestaande rubrieken over niet-katholieke levensbeschouwingen als het protestantisme en het jodendom, een derde rubriek geopend, waarin het humanisme zijn plaats krijgt. Ook „Het Parool” is er toe overgegaan naast de rubriek over kerkelijk leven nieuws uit de humanistische wereld op te nemen, waarvan de eerste aflevering in het blad van 6 juni verscheen. Een grote plaats neemt daarin ook de actie voor zendtijd in, terwijl nog eens duidelijk wordt onderstreept, dat het beslist niet de bedoeling is een nieuwe omroeporganisatie te stichten. Als geestelijke stroming van eigen aard meent het humanisme echter, dat het net als de kerken de gelegenheid moet hebben om voor hen die daarop prijs stellen via de radio zijn stem te laten horen.

Maar het is niet alleen van belang voor de aanhangers, en ook niet voor dat grote en groeiende deel van het Nederlandse volk, dat men met de nogal vage term van buitenkerkelijk pleegt aan te duiden. De toenevende belangstelling in kerkelijke kringen voor de jongste geestelijke stroming in dit land bewijst dat het alleen maar van voordeel kan zijn, als het humanisme in alle openbaarheid aan de weg kan timmeren, zodat iedereen precies weet waar het om te doen is en wat er zich in deze kring afspeelt. Dat daarbij de radio niet gemist kan worden, spreekt naar onze mening voor zich zelf, en naar we mogen aannemen ook voor de vele duizenden, die nu al jarenlang op zondagmorgen naar die radio luisteren en dat ook in de toekomst wensen te doen.

Saldo vorige opgave f 466.70. Mevr. A. J. H.-de B. te B., f 0,50; W. J. v. H. te H., f 1,—; S. te? f 6,—; G. E. J. v. G.-L. te L., f 1,—; C. C. W. te de B., f 1,—; J. L. v. G. te L., f 1,—; A. R. A. T. te Gv., f 2,50; C. D. S. te R., f 1,—; Dr. E. C. S. te U., f 2,50; Mevr. A. J. de B.-A. te M., f 5,—; W. E. te W., f 10,—; B. te R., f 10,—; Dr. H. J. B. te A., f 25,—; H. R. te E., f 5,—; R. K. te B., f 2,50; Mevr. E.

C. v. S. v. W. v. B. te Gv., f 2,50; Mej. J. T. J. D. te A., f 2,50; L. v. K. te Gv., f 2,50; A. C. B. te A., f 2,50; Mr. W. B. te B., f 2,50; J. W. te D., f 5,—; Mevr. A. J. C. H. te Z., f 0,50; A. C. te H., f 1,—; E. P.-G. te E., f 1,—; L.-C. te Gv., f 1,—; J. B. te S., f 1,—; K. ten H. te Gv., f 1,—; J. v. d. V. te H., f 1,—; H. P. te Z., f 1,—. Totaal f 565,70.

KLOPPEN OP DE DEUR

Soms gebeuren er dingen, ja soms zelfs vinden er beslissende wendingen in iemands levensloop plaats, die zo op 't oog alleen maar verklaard kunnen worden door de invloed of de werking van iemand achter de schermen. Misschien hebt U dat wel eens meegemaakt — het is meestal bijzonder onbehagelijk. Bij mijn weten is de huiveringwekkende rol van zo'n onzichtbare, maar onmiskenbare kracht zelden zo diep te beleven gegeven als in een bepaald fragment van het drama „Macbeth” van William Shakespeare. 't Hele stuk is op zichzelf al erg sinister; 't speelt zich voornamelijk af in het halfduister of in 't donker — maar 't moment waarop ik doel is door vrijwel iedereen, die het stuk ooit gezien of gelezen heeft, ervaren als aangrijpend en doordringend en aanvankelijk ook verwarrend.

Ik moet er iets uitvoeriger over vertellen. 't Is een illustratie bij wat ik wil betogen, maar ook op zichzelf mag het wel een boeiend verhaal genoemd worden en al zou U dan mijn verdere redenering niet kunnen aanvaarden of misschien onaantrekkelijk vinden — een gelijkenis, een verhaal, een uitwijding is in het algemeen, om het met de woorden van Laurence Sterne te zeggen, altijd de ziel, de fleur van het leven. Het drama van Macbeth dan is beknopt het volgende.

Vreemde troepen zijn Schotland binnengerukt en opstandige vazallen hebben zich met die indringers verenigd. De legeraanvoerders van Duncan, de koning van Schotland, hebben juist de zware strijd achter de rug als het stuk begint. In het bijzonder Macbeth heeft zich onderscheiden en, plechtig uitgedrukt: voor zijn vorst de zege bevochten. De koning is hem daarvoor dankbaar, hij schenkt hem gunsten en doet hem bovendien de eer aan van een bezoek aan zijn kasteel.

Maar in Macbeth, vooral in diens vrouw, is in die tussentijd het smeulende vuur van een heel sterke eerzucht ontbrand en deze beide mensen besluiten nu — letterlijk — het heft in handen te nemen en koning Duncan tijdens het verblijf op hun kasteel te doden om zelf de macht over Schotland te verkrijgen. De beminnelijke goedmoedige en ook wel ietwat onbenullige Duncan komt en wordt in de nacht, terwijl hij slaapt, dood gestoken door Macbeth. Deze wandaad is het begin van een lange reeks gruwelen — die tenslotte eindigt met de catastrofale ondergang van Macbeth en zijn vrouw, terwijl recht en orde weer glorieus zijn hersteld. Dit is een vluchtige schets van het stuk, maar het zou echt een misverstand zijn te menen, dat het drama met de moord op koning Duncan begint, en dat de inhoud verder gevormd wordt door de succesvolle vervolging van een afschuwelijke misdadiger. 't Is geen detective-story, 't is een geweldige tragedie die de knapste koppen ter wereld heeft uitgedaagd tot diepgaand onderzoek en tot scherpzinnige verklaring. Eerder is 't zò,

dat de misdaad van Macbeth tegen het leven van Duncan geen punt van uitgang is, maar het vóórspel juist *afsluit*. Het werkelijke drama, het drama van *de mens Macbeth* moet nog beginnen, de wezenlijke kern van de tragedie moet zelfs nog worden aangeduid. Maar hoe? Er is eigenlijk nog geen overzichtelijk materiaal voor het drama van Macbeth — en tenslotte moet het dat toch worden! Nee, er is iets anders dat de inhoud verschaft voor het werkelijke treurspel. En dat is dit. De moord is net gebeurd. 't Is nacht. Een kamer naast die van Duncan. Macbeth verkeert in grote verwarring, de onrust van de twijfel knaagt aan zijn vastberadenheid. Zijn vrouw tracht hem te sterken en hem weer te vervullen van de zekerheid dat hij veilig is. Er vindt een akelige dialoog plaats. „Peins niet zo diep”, voegt zij hem toe. De spanning neemt echter toe. 't Wordt voelbaar, dat in Macbeth een proces van bewustwording zich voltrekt, waartegen Lady Macbeth al haar krachten inspannt met argumenten van *praktische* aard, zoals: dat hij veilig is, dat zijn daad onbewijsbaar is en dergelijke. Maar Macbeth is daarmee al niet meer te bereiken, hoewel hij zelf zijn wezenlijke toestand nog niet helder inzielt. Hij meent een stem te hebben gehoord, die hem voorspelde, dat hij nooit meer van zijn nachtrust zou kunnen genieten, omdat hij Duncan in diens slaap heeft omgebracht. Maar deze hallucinatie is de schijngestalte van wat hem werkelijk innerlijk verontrust.

't Zijn ook nog maar de bij-komende omstandigheden die hem zelfverwijt bezorgen. Zoals het feit dat Duncan zijn oom was, en: dat hij zijn gast was, en: dat Duncan een braaf man was — kortom zuiver conventionele bijkomstigheden van het *ware* zedelijke besef. Zijn vrouw ontzenuwt wel de uiterlijke vormen van Macbeth's angst — maar het is duidelijk: zij raakt de kern niet, hij wankelt.

Dit gebeurt in het begin van het tweede bedrijf. Het einde van deze beklemmende dialoog wordt echter gemarkeerd door een heftig kloppen op de poortdeuren van het kasteel. Tijdens de overgang van dit toneel naar het volgende klinkt tien maal herhaald dat doordringende gebons. Steeds dringender, toenemend in storende werking, wordt de hopeloze dialoog tussen deze beide mensen stuk geslagen.

Over deze scène is al heel veel geschreven. Intelligente en geleerde vertogen hebben zich bezig gehouden met dit merkwaardige moment uit het wereldberoemde toneelstuk. Wie het stuk gezien heeft of met zorg gelezen, weet hoe beklemmend de sfeer is en inderdaad: het kloppen op de deuren vormt het *werkelijke motorische moment*.

Wie goed oplet wat er met Macbeth gebeurt, die beseft dat *nu* pas de tragedie — in de volle zin van het woord — is begonnen. En het *werkelijke* slachtoffer — nu niet meer Duncan, maar *Macbeth* zelf — brengt de tendens van het drama onder woorden, met

die verbijsterende, flitsende scherpte die mensen op de rand van een crisis soms bereiken — hij zegt tegen zijn vrouw: „Ik ken mijn daad, kende ik mijzelf maar niet!” Want dat wordt zijn ramp: de verpletterende druk van zijn zedelijke bewustzijn!

Natuurlijk is het stuk „Macbeth” niet het verhaal van de zege van het recht en de vernietiging van de misdadiger. Ja, ’t stuk eindigt wel met de dood van Lady Macbeth, met de dood van Macbeth zelf, met de triomf van de wettige dynastie, met het herstel van recht en orde. En als ik beweer dat het toch dáár allemaal *niet* om gaat, dan wil dat in geen geval zeggen dat Shakespeare *niet* op recht en orde gesteld was.

Maar er wordt ons iets onder de ogen gebracht dat van véél groter gewicht is.

Shakespeare is er in geslaagd om van een man, die bij herhaling de meest afzichtelijke moorden begaat of laat uitvoeren, toch de tragische hoofdfiguur van een drama te maken, een man wiens lotgevallen ons vier bedrijven lang beklemd houden alsof hij een onschuldig vervolgd was. En die wending voltrekt zich op het moment dat er steeds dringender achter de schermen op de deuren wordt geklopt.

In de werkelijkheid van het gewone gebeuren betekend dit kloppen: dat het gevolg van Koning Duncan zich aanmeldt om hem te begeleiden op zijn terugreis. Het kloppen geeft een gejaagd karakter aan de bekommerde dialoog tussen Macbeth en zijn vrouw. De „wereld” nadert weer. Als afgesloten van die wereld in het ommuurde kasteel Inverness, hebben die beide mensen hun gruweldaad verricht — alsof er buiten henzelf en hun begeerten geen ander bestond. Maar de anderen komen er aan, ze willen toegelaten worden, de deuren moeten open, ze zullen het lijk van koning Duncan vinden. En men zal zich bezig houden met wat er is gebeurd, er zullen vragen gesteld worden, het moment van de verantwoordelijkheid is aangebroken. In feiten voorgesteld: de omsingeling van Macbeth is begonnen. Hij zal zich nog met een reeks van wandaden verweren — maar hij zal meedogenloos vervolgd worden tot zijn dood toe.

Dat zijn de feiten. En ze zijn spectaculair genoeg. Maar er zijn *andere* feiten — en dat zijn de gebeurtenissen in Macbeth waaruit zijn gedrag voortvloeit. Macbeth is alleen maar oppervlakkig beschouwd een monster van bloeddorst en heerszucht. Als zodanig is hij niet tragisch. Het wezenlijke van een tragedie is immers *niet* dat iets ten gronde gaat, zonder meer — laat staan de ondergang van een misdadiger — maar werkelijk tragisch is een catastrofe die strijdt met onze gevoelens van recht en billijkheid.

Shakespeare stelt ons voor het dilemma van het *formele* zedelijke oordeel, hij neemt geen genoegen met de uitspraak: Macbeth is een slecht mens. Dóór de woeste trekken van het masker van deze moordenaar héén zien wij welke strijd er wezenlijk gestreden wordt. In het laatste bedrijf, als vrijwel allen zich tegen hem keren — en op goede gronden — dan zegt één van de laatst overgebleven trawanten van Macbeth het heel precies: „Wie laakt dan, dat zijn zinnen / ontsteld, hun dienst hem weigeren, hem begeven / Als alles *in* hem, juist omdat het *in* hem is / zichzelf veroordeelt!”

De diepste betekenis van dit drama ligt in de verschrikkelijke strijd die Macbeth voert met zichzelf, het conflict van zijn zedelijke bewustzijn met zijn heerszucht, de strijd van zijn behoefte aan innerlijke rust tegen zijn geweten, het verzet van zijn geweten weer tegen de aandrang om rust te vinden in de veiligheid van de niets-ontziende tirannie.

Deze krachtmeting in de mens Macbeth is zó elementair en daardoor zó aangrijpend, dat de oorlog van de vervolgers tegen Macbeth eigenlijk van gering allooï te achten is. Zonder de vreselijke, omwoelende kracht van zijn geweten zou Macbeth niet gevlucht zijn in die benevelende roes van de ene wandaad na de andere.

Het kloppen op de deur veroorzaakt niet bij Macbeth het morele besef. Het proces van de zedelijke bewustwording is door de dramaturg — op grond van zijn onaanstootbaar artistiek recht — verkort, aanschouwelijk gemaakt, beter... gedramatiseerd. „Artistiek recht” is eigenlijk een verkeerd woord. Als een dramaturg dit recht niet neemt, kunnen we werkelijk wel thuis blijven.

Het kloppen op de deur heeft alleen in zoverre een magische betekenis dat wij onweerstaanbaar in de sfeer betrokken worden van gebeurtenissen die zich noodzakelijk achtereenvolgens ontwikkelen. Het ware dramatiseren maakt evenwel geen inbreuk op de *gewone* gang der dingen. Er is geen enkele aanleiding om het ontwaken van het zedelijke besef een gods-wonder te noemen. Ook Shakespeare suggereert dit niet. Wie goed toeziet bemerkt dat de verscheurende bewustwording van Macbeth optreedt in een geleidelijke ontwikkelingsgang, als een ontworsteling aan zijn zelfbeslotenheid, als een opening van de in-zich-zelf-gekeerdheid, als een groei tot onontkoombaar gevoel van verantwoordelijkheid. Dit zien dat er méér is dan het eigen verlangen, méér dan de eigen eierzucht, wordt sterk aangrijpend voorgesteld terwijl het kloppen op de deur de buitenwereld, de anderen aankondigt.

Maar Macbeth is *werkelijk* niet beducht voor de „wereld”, hij is bang voor *zichzelf*. En dat is de betekenis van deze illustratie: het wezenlijke van de zedelijkheid ligt niet in de conflicten tussen het individu en zijn omgeving, maar in de spanning tussen de krachten in het individu ten opzichte van de omgeving, soms zelfs ondanks de aard van de omgeving.

Het is van onze zijde al vaker gezegd: de ware goedheid of verwerpelijkheid van iemand kan men aan de daden niet rechtstreeks herkennen.

Daden die in goede aarde vallen, of wandaden — we weten niet uit welke gezindheid ze voortvloeien. We weten op het eerste gezicht niet wat ze *werkelijk* waard zijn. We weten niet welke strijd er aan vooraf is gegaan.

We weten niet of ze liggen aan het einde van een korte of lange weg van inspanning tegen het andere in de mens.

Zuivere goedheid bloeit niet op doordat we bemerken dat er op ons geloerd wordt of doordat er op de deur wordt gebonsd — een zuivere gezindheid betekent ook niet de afwezigheid van verwerpelijke neigingen. De goede gezindheid komt aan het licht als verantwoordelijkheid, dank zij de macht van

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT
23.59

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren terug aan: Oudegracht 152, Utrecht

dat andere in ons.

Dat is groeien; groeien als menselijk wezen met komplette hartstochten, ten goede en ten kwade.

Ik ben van mening dat Macbeth groeit in dat stuk — terwijl hij schanddaden verricht —, dat hij groeit tot buitengewone proporties, want het wordt steeds duidelijker wat een ongewoon zedelijke bewustzijn hij moet bezitten om zo verschrikkelijk te lijden onder zijn wangedrag.

Kort voor zijn einde lijdt hij het meest — als hij inziet dat het zinloos is, dat het hem niet helpt om te proberen in een woeste reeks van wandaden aan de angst voor zichzelf te ontkomen. Dat is het dramatische hoogtepunt van het stuk — maar het is ook het toppunt van het leven: namelijk het moment waarop men begrijpt dat vluchten niet helpt, dat het verworven inzicht in de eigen

situatie niet meer vernietigd kan worden, dat er geen andere weg meer is: de persoonlijke verantwoordelijkheid, dat niets anders ons redden kan van het kwellende onbehagen in ons zelf, dan het aanvaarden van juist dat wat we probeerden te ontgaan: de aansprakelijkheid voor al waar we deel in hebben.

De verwarring of de gejaagdheid die zich van ons meester maakt, indien er op één of andere manier op de deur wordt geklopt, behoeft ons dan ook niet op *zichzelf* te verontrusten. Die beduchtheid is het belangrijke symptoom dat onze eenzelligheid nog niet volstrekt gesloten is. Maar we moeten niet op de vlucht slaan, want we kunnen nergens onszelf ontlopen. Doe maar open, ga ze maar tegemoet, die kloppen.

P. SPIGT.

Lezingen voor de radio

- 21 Juni VARA 9.45 P. A. Pols
Vrijblijvende Ontmoeting
28 Juni VARA 9.45 Ir. H. E. Heymans
Wijsheid in produktie en gebruik

WIST U DAT:

Er nog plaats is in het tentenkamp in Bennekom voor meisjes en jongens van 12—15 jaar, dat gehouden wordt van 8 t/m 15 aug. en 15 t/m 22 aug. Kosten f 32,50 per week. Aanmelding Oudegracht 152, Utrecht.